

YAZILI BASINDA 16 NİSAN 2017 REFERANDUMUNUN SUNUMU

Ceren YEGEN

Muş Alparslan Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0001-9582-0711>

c.yegen@alparslan.edu.tr

ÖZ

Türkiye’de Anayasa değişikliğine yönelik 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen referandum çok tartışılmıştır. Kamuoyunu bilgilendirmesi beklenen yazılı basın, söz konusu referandum öncesinde ve sonrasında kampanyaları ve siyasi parti ile aktörlerin demeçlerini haberleştirerek bu görevi yerine getirmiştir. Basının manipüle gücü yüksektir. Dolayısıyla referandum kampanyaları ile siyasi parti ve aktörlerin demeçlerinin topluma nasıl sunulduğu önemlidir. Bu yüzden bu çalışmanın konusu, 16 Nisan 2017’de gerçekleşen referandumun yazılı basında sunumudur. Bu çalışma yazılı basının referanduma ilişkin kampanyalar ile siyasi parti ve aktörlerin demeçlerine nasıl yaklaştığını anlamayı amaçlamaktadır. Çalışmada, Türkiye’de yayınlanan ulusal gazetelerden *Sözcü* ve *Yeni Şafak* gazetelerinin referandum öncesi ve sonrasında referanduma ilişkin yayınladığı haberler, içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Referandum, Siyasi Partiler, Yazılı Basın, Sözcü, Yeni Şafak

PRESENTATION OF THE APRIL 16, 2017 REFERENDUM IN THE PRINTED MEDIA

ABSTRACT

The referendum that was held on April 16, 2017 on replacing the Constitution of Turkey has been widely debated. The printed media that was expected to inform the public opinion fulfilled that task by reporting the campaigns and the statements of political parties and actors before and after the referendum. Media has the power of manipulating. Thus, the presentation of referendum campaigns and the statements of political parties and actors to society is important. For that reason, this study centers upon the presentation of the April 16, 2017 referendum in the printed media. The study tries to understand how the printed media approaches to the statements of political parties and actors at referendum campaigns. In the study, the news on referendum reported by the national newspapers in Turkey, *Sözcü* and *Yeni Şafak* before and after the referendum were examined via content analysis method.

Keywords: Referendum, Political Parties, Printed Media, Sözcü, Yeni Şafak

GİRİŞ

Türkiye’de 16 Nisan 2017’de gerçekleşen ve Anayasa değişikliğini oylayan referandum, Türkiye gündemini bir hayli meşgul etmiş, siyasiler gibi toplumun da öncelikli gündemi olmuştur. %85,43’lük bir katılım gösterilen referandumdan %51,41 oranında yeni Anayasa’ya “EVET” çıksa da iktidar, muhalefet ve YSK arasında “mühürsüz oy” tartışmaları devam etmiştir (<http://www.bbc.com>, 27.04.2017; <https://tr.sputniknews.com>, 21.04.2017). Yazılı basın gerek referandum öncesinde, gerek ise referandum sonrasında sosyal sorumluluğun, misyonunun gereği, kamuoyunu referanduma ilişkin içerikler konusunda bilgilendirmiştir. Bu yüzden bu çalışmanın konusu yazılı basının referanduma ilişkin haberlerin sunumudur. Böylelikle söz konusu haberlerin/içeriklerin nasıl sunulduğunun anlaşılması amaçlanmaktadır. Medyanın etkileri ve gücüne yönelik yapılan araştırmalara katkı

sağlayacak olan bu çalışma, medyanın gördüğü kamu hizmetinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Kuramsal kısmında kısaca siyasi partiler, hükümet siteleri ve sosyal sorumluluk kuramının ele alındığı bu çalışmanın alan araştırması kısmında, Türk ulusal yazılı basınını temsilen seçilen *Sözcü* ve *Yeni Şafak* gazetelerinde 16 Nisan 2017 referandumu ile ilgili yayınlanan haberler, içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. *Sözcü*'nün Türkiye'de hükümete muhalefet eden bir gazete, *Yeni Şafak*'ın ise hükümeti destekleyen bir gazete olduğu iddia edildiğinden, bu iki farklı ideolojik duruştaki gazetenin referanduma yaklaşımlarının da farklı seyredeceği düşünüldüğünden, karşılaştırılabilir veriler elde etmek adına ilgili iki gazete örneklem olarak seçilmiştir. Örneklem olarak seçilen gazetelerde referandum öncesindeki haftada (08.04.2017-15.04.2017) ve referandum sonrasındaki haftada (17.04.2017-24.04.2017) ilk sayfada yayınlanan haberler ve devam sayfaları analiz edilmiş, analizde sınırlılık sağlamak adına köşe yazıları kapsam dışı bırakılmıştır. Ayrıca gazetelerin 16 Nisan 2017 basımları referandumun gerçekleştiği gün olduğu için yapılan incelemeye dâhil edilmemiştir.

Siyasi Partiler, Parlamenter Sistem ve Başkanlık Sistemi Üzerine Kısaca

Açık ve rekabetçi seçimler, evrensel oy hakkı ve konuşma - örgütlenme özgürlüğü gibi geleneksel sivil hakların güvence altına alınması kriterleri olması gereken demokrasinin (Mainwaring, 1990) önemli bir unsuru olan siyasi partiler, temsili demokrasilerde merkezi aktörlerdir. Temsili demokrasilerde seçmenler, yönetim için istedikleri aday ve partileri seçerler (Ellis, 2007). Carey'e göre (2005: 91) siyasi rejimler, prosedürel demokrasinin temel standartlarını karşılar.

Farklı toplumsal grupları temsil ederek, siyasal kararlarda rol oynayarak, siyasi sistemin meşrulaştırılmasında önemli bir işlev gören siyasi partiler, farklı ideolojileri ve sistemleri ile temsiliyet gösterirler. Örneğin programa dayalı partiler, çalışmalarını belirli parti programlarına dayandırırken, karizmatik partiler karizmatik bir kişinin önderliğinde tanımlanırlar (Kitschelt, 1995'den akt. Croissant ve Merkel, 2004; Hopkin, 2006). Bu yaklaşıma göre, 16 Nisan referandum sürecinde AK Parti'nin, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın karizması gölgesinde halkoylamasına gittiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada doğrudan demokrasinin referandumlarla diriltilmesinin demokratik siyasetin eğilimlerinden (Lacy ve Niou, 2000: 5) olduğunu ve yasa koyucuların iddia edildiği gibi her zaman ideolojik davranmadıklarını (Zucco, 2013: 96) da belirtmek gerekmektedir.

Hükümetlerin yapısı ve parti sistemleri hükümetler için önemli olduğu kadar, demokrasilerin işleyişi ve pekiştirilmesi açısından da önem taşımaktadır (Croissant ve Merkel, 2004). Bu nedenle hükümet sistemi söz konusu olduğunda, tartışmalar genellikle başkanlık sistemi ve parlamenter sistem üzerinde yoğunlaşmaktadır. Başkanlık sistemi ve parlamenter sistem, geleneksel hükümet sistemi analizlerindeki başlangıç argümanlarıdır (Veser, 1997: 39). Parlamento ve başkanlık rejimlerinin özelliklerine bakıldığında şu görülür: parlamenter sistemde yürütme organı, yasama organının denetimine tâbidir. Başkanlık sisteminde ise başkan, devlet ve yürütmenin başıdır. Başkanın yetkisinin öne çıktığı başkanlık sisteminde yetki büyüklüğü tartışılırken, parlamentarizm hükümet sistemine atıfta bulunur. Pratik olarak parlamentarizm ile başkanlık arasında önemli ayrımlar vardır (Carey, 2005: 91-92; Cheibub, 1976; Engedayehu, 2016; Shugart, 2005; Gerring ve Thacker, 2004: 303-305; Uras, 2016).

Güzel'e göre (2013: 478) Başkanlık Sistemi'nin faydaları vardır ve bunlar şöyledir: Başkanlık Sistemi, kararların hızla alınıp uygulanabildiği bir sistemdir, dinamiktir. Sistem yürütme etkinliğini sağlarken, dış politika ile ulusal güvenlikte de etkilidir. Sistem siyasi istikrarı sağlar, uzun süreli koalisyon iktidarlarının ülkeye verdiği zararların önüne geçer. Sistemin, "güçler/kuvvetler ayrılığı" ilkesinin en iyi uygulanabildiği sistem olduğu iddia edilir. Başkanlık Sistemi'nde meclis işlevi ve denetiminin artacağı "parlamento içi demokrasi"nin gerçekleşebileceği bir yapı oluşur. İlgili sistem, "mahallî/yöresel demokrasi"ye olanak tanır, yararlıdır (Güzel, 2013: 478).

Başkanlık sisteminin dezavantajlarını ise Beceren ve Kalağan (2007: 168) şöyle sıralamaktadır: Halk tarafından seçilen başkan ile meclis birbirini görevden alamaz. Başkan başarısız olsa dâhi süresi doluncaya dek görevdedir. Başarılı olanlar da dönem sonunda görevden ayrılmak durumundadır.

Başkanın seçimi çoğunlukçu formül esasında yapılmakta, çoğunlukçuluk, iktidar yoğunlaşmasına sebep olmakta ve kutuplaşmayı fazlalaştırmaktadır. Halkça seçilen başkan ile meclis, farklı siyasi partilere mensup olabilirler. Bu noktada her iki taraf da meşru olanın kendisi olduğunu iddia edebilir ve ilgili iddia dolayısıyla bir takım mühim sorunlar, hararetli tartışmalar ortaya çıkabilir (Becerem ve Kalağan, 2007: 168).

Yarı başkanlık veya cumhurbaşkanlığı sisteminin savunucuları ise parlamento sisteminin her zaman krizlere ve kilitlenmelere yatkın olduğunu savunurlar. Mutsuz ve başarısız koalisyonlara, deneyimlere dayandırılan bu görüş, kendisini hükümetin istikrarsızlığı, etkisizliği üzerine kurar. Türkiye’de istikrarlı tek parti hükümetleri deneyimlenmiş olsa da, parlamento sisteminin kilitlenmelerinden kurtulmak için başkanlık sisteminin gerekliliği sıkça gündeme gelmiştir. Buna karşın, ne cumhurbaşkanlığı, ne de yarı başkanlık sistemlerinin kilit çözme mekanizmaları içerdiği de iddia edilmektedir. Şu net ki, parlamenter sistem ve başkanlık rejimleri farklı anayasal ilkelere dayanmaktadır (Özbudun, 2012; Cheibub, 2002: 284-287; Martinez, 1999).

Türkiye’de Referandum Öncesi ve Kampanyalar

Türkiye’de Turgut Özal ve Süleyman Demirel’den sonra iktidar olan AK Parti de, kurucusu Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Genel Başkan olduğu dönemde de Cumhurbaşkanlığı süresince de parlamenter sistemin kilitlendiğini iddia etmiş ve Cumhurbaşkanı’nın da sıkça dile getirdiği üzere “yetki kargaşası” argümanı üzerinden parlamenter sistemin terk edilmesini, başkanlık sistemine geçilmesini ifade etmiştir. AK Parti ve Recep Tayyip Erdoğan’a 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında Milliyetçi Hareket Partisi’nden (MHP) başkanlık sistemi adına destek gelmiş, MHP ülkenin bir “beka sorunu” ile karşı karşıya olduğunu söyleyerek, AK Parti’ye Anayasa değişikliği konusunda destek olacağını açıklamıştır. Böylece Türkiye yeniden sistem tartışmasına kilitlenmiş, muhalefet (CHP, HDP) ve diğer bazı siyasi partiler ile oluşumlar karşı çıksa da, AK Parti ve MHP “milli” bir sistem tasarısında uzlaşmış, önerilen “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”ni de oylamak adına, Anayasa değişikliğini ön gören 16 Nisan 2017 referandumuna gidilmiştir. Referandumda değişiklik kabul edilmiş, partili cumhurbaşkanlığı halkça onaylanmıştır. Böylece Recep Tayyip Erdoğan tekrar AK Parti’ye önce üye, sonra Genel Başkan olmuştur.

16 Nisan 2017’de gerçekleştirilen referandum öncesinde Anayasa değişikliğine “EVET” ve “HAYIR” cepheleri oluşmuş, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) grubu bulunan siyasi partilerden olan ve iktidar partisi olan AK Parti ile MHP “EVET” cephesini nitelerken, CHP ve HDP “HAYIR” cephesini nitelmiştir. Referandum öncesinde her iki cephe de olumlu kampanyalar yürütmüş, “EVET” cephesi milli birlik, gelecek ve bekaya vurgu yaparken, “HAYIR” cephesi sistem değil, rejim değişikliğine vurgu yapmıştır. Kampanyalar sosyal medyada da etkili şekilde yürütülmüş, söz konusu referandumun önemine değinilmiştir. Siyaset içinden ve dışından kişi ve oluşumlar da referanduma yönelik kampanyalar yürütmüştür. Siyasetçiler, hukukçular, akademisyenler ve araştırmacılar televizyonlarda, meydanlarda, hatta yeni medya ortamlarında seçmene Anayasa değişikliğinin neleri getireceğini anlatmıştır.

Kampanyaların referandum sonuçlarını belirlemede önemli olduğu açıktır. Öyle ki bir referandum söz konusu olduğunda sert mücadele kampanyaları söz konusu olmakta ve kampanya döneminden önce alınan anketler büyük bir rehber görevi görmektedir. Bir referandum kampanyasının dinamikleri çoğu zaman bir seçiminkinden farklı nitelikte olabilmekte ve sonuçlar daha zor tahmin edilebilmektedir. Çünkü seçmen bir adayı ya da partiyi değil, bir durumu oylamaktadır. Bu nedenle referandum kampanyalarını seçim kampanyalarından ayırmak ve doğru yürütmek gerekmektedir. Kampanya söylemine dikkat etmek, kampanyalara verilen tepkileri iyi analiz etmek, kamuoyu dağılımını görebilmek ve seçmenin inanç ile düşüncesine önem vermek bir hayli önemli. Buna karşın partizanlık, seçim süreci gibi referandum sürecinde de etkili olabilmektedir (LeDuc, 2000).

Sosyal Sorumluluk Kuramı ve Medya

Sosyal Sorumluluk Kuramı, liberal kurama karşıt şekilde aslında ona yönelik bir eleştiri şeklinde ABD’de ortaya çıkmıştır. 1947 yılında basın özgürlüğü üzerine incelemeler yapan *Hutchins Komisyonu Raporu*’nda yer verilen basının özgürlüğü ve sorumluluğu noktasındaki karşıtlıklar,

basının kamu hizmeti yapması gerekliliği ve bazı kesimlerin medya içeriklerinden yararlanma imkânlarının azaldığı tespitleri, bu yaklaşımı doğurmuştur. Basın, kamu yararına hizmet eden bir kurum olarak tahayyül edilmektedir. 1954’de *Dört Basın Teorisi*’nin yayınlanması ile *Hutchins Komisyonu Raporu*’ndaki ilgili yaklaşımlar, *Sosyal Sorumluluk Kuramı*’na dönüşmüş, kuram önemli medya yaklaşımlarından olmuştur (Nerone, 1995: 77-79; Öncel, 2013; Mcquail, 1994, Uzun, 2011).

Sosyal sorumluluk kuramı kendisini medyanın bireylere karşı sorumlu olduğu üzerine kurar. Basın bireyleri bilgilendirmek, onları kendilerini ilgilendiren konulardan haberdar etmek durumundadır ve içerikler bireyleri bilgilendirici, gerçek ve yansız olmalıdır; dengeli habercilik yapılmalıdır (Tsukamoto, 2006: 55-56; Middleton, 2009; Nerone, 1995). Sosyal sorumluluk anlayışına göre, kitle medyası, mülkiyet noktasında büyük sermaye gruplarının elinde olsa dâhi, hedef kitleye olan sorumluluğu ile medya alanında çalışanların mesleki değerleri medyayı sapmalar ve yanlış yayıncılıktan uzak tutacaktır (Mora, 2008: 23).

Sosyal sorumluluk kuramının temel prensipleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Güz, 2005: 23):

- “Medya kuruluşları topluma karşı belirli görevleri olduğunu kabul ederek, bunları yerine getirmelidir.
- Bu görevler yerine getirilirken bilgi verici olma, gerçeklik, doğruluk, nesnellik, dengelik gibi standartlar göz önünde tutulmalıdır.
- Medya, yasalar çerçevesinde kendi kendisini sınırlandırıcı veya düzenleyici olmalıdır.
- Medya kuruluşları suça, şiddete veya toplumsal karışıklığa sebep olabilecek veya azınlık gruplarına saldırı niteliği taşıyan yayınlardan kaçınmalıdır.
- Medya çoğulcu olmalı, toplumsal farklılıkları değişik görüşlere yer vererek, cevap ve düzeltme hakkı tanıyarak gidermelidir.
- Toplum medyadan yüksek bir çalışma temposu bekleme hakkına sahiptir ve medya beklentileri yerine getirmezse kamu yararı adına müdahale kaçınılmazdır.
- İletişimciler ve medya profesyonelleri işverenlere ve pazara olduğu kadar topluma karşı da sorumludur.”

Yüksel’e göre (2005), Türkiye’deki medya ortamı *gelişmeci medya kuramı*’na diğer kuramlardan belki de daha yakındır; fakat bu kesin bir yargı, tespit değildir. Bu noktada 1984 basını çalışmasında *Serbest Pazar (Kapitalist), Marksist (Sosyalist) ve İlerleme Modeli* şeklinde üç basın modeli olduğunu söyleyen Altschull’un vardığı sonuca değinen Yüksel (2005), onun bütün basın sistemlerinde medyanın, politik ve ekonomik güç sahiplerinin temsilcisi konumunda olduğu iddiasına atıf yapar. Medya içeriği her daim medya masraflarını karşılayan çıkarılara uygundur. Tüm basın sistemleri özgür ifade inancına dayansa da, özgür ifade farklı şekillerde betimlenmektedir ve tüm sistemler sosyal sorumluluk öğretisini onaylamaktadır (Yüksel, 2005). Kamu hizmeti görmesi gereken basın, günümüzde bu işlevi büyük ölçüde gerçekleştirmektedir. Basın, Türkiye’de gerek seçimler gerek ise geride bıraktığımız 16 Nisan 2017 referandum sürecinde, seçmene süreç ile ilgili haberler sunarak kamu hizmeti yapmıştır.

SÖZCÜ VE YENİ ŞAFAK’IN REFERANDUMA İLİŞKİN HABERLERİ SUNUMU

Bu kısımda Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerinin sosyal sorumluluğun gereği olarak 16 Nisan 2017 referandumunu ile ilgili yayınladığı haberler, içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Sözcü ve Yeni Şafak’ta referandum öncesindeki haftada (08.04.2017-15.04.2017) ve referandum sonrasındaki haftada (17.04.2017-24.04.2017) yayımlanan haberler incelenmiştir. Çalışmada sınırlı kalmak adına köşe yazıları kapsam dışı bırakılırken, Sözcü ve Yeni Şafak’ın 16 Nisan 2017 günlük basımları referandum günü olduğu için incelemeye dâhil edilmemiştir.

Yöntem

İçerik analizi, yaygın olarak kullanılan bir araştırma tekniğidir ve (Hsieh ve Shannon, 2005: 1277-1278) tekrar edilebilir, geçerli verilere ulaşmayı sağlar. Sistemik ve niceliksel olan içerik analizi, siyasi söylemin istatistiksel anlambilimidir. Sosyal bilimlerdeki en önemli araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi, belirli bir içerikteki verileri analiz etmeyi sağlar. Metinlerde, sözlü söylemlerde

Submit Date: 16.11.2017, Acceptance Date: 15.03.2018, DOI NO: 10.7456/10802100/003

Research Article - This article was checked by Turnitin

Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

toplama verilerin analiz edilmesine olanak tanıyan içerik analizi, gazeteler, haberler ve söylemler inceleneyeği zaman da sıkça kullanılır. Bir mesaj, olay ya da sembol her zaman açık veriler vermeyebilir. İşte bu noktada içerik analizine başvurulur ve veriler düzenlenerek, incelenerek anlam açığa çıkarılmaya çalışılır (Krippendorff, 1989: 403-404; Franzosi, 2008; Prasad, 2008; Elo ve Kyngäs, 2008: 107-109). Kategorilerin sıklıklarını niceliksel olarak analiz eden içerik analizi (Mayring, 2014), Berelson'a göre objektif ve sistematik bir yöntemi niteler (Berg, 2004: 267-268).

Bu bağlamda Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerinde referandum öncesindeki haftada (08.04.2017-15.04.2017) ve referandum sonrasındaki haftada (17.04.2017-24.04.2017) yayınlanan haberleri incelemek adına bir kodlama cetveli oluşturulmuştur. 5 farklı kodlayıcıya analizde incelenecek olan haberler okutulmuş, kodlayıcılardan yazar tarafından haberlerin okunması suretiyle oluşturulan kategorilere göre haberleri tasnif etmeleri istenmiştir. Kodlayıcılar haberleri % 94 oranında aynı şekilde kategorize etmiştir. Kategorilerin oluşturulmasında, Aksoy ve Nisan'ın (2017) "Türkiye'deki Terör Olayları Çerçevesinde Ankara Patlamaları Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması" adlı çalışmaları ve Değer'in (2017) "Olağanüstü Durum Haberciliğinin Atatürk Havalimanı Terör Eylemi Üzerinden İncelenmesi" adlı çalışmasından da yararlanılmıştır.

Oluşturulan kategoriler şöyledir:

Yayınlanan İçerik (Haber) Sıklığı: (Niceliksel)

Haberin Veriliş Biçimi: *Fotoğraflı/Fotoğrafsız*

Haberin Devam Sayfaları: *İç sayfalar (2., 3.,4...10. vb.)*

Haberin Kaynakları: *Muhabir, AA, DHA, İHA, Anka, Kaynaksız, Televizyon, Genel Yayın Yönetmeni, Temsilci, Haber Merkezi, Ankara, Gazete (Sözcü/Yeni Şafak)*

Haberin Verildiği Yer: *Manşet, Sürmanşet, Sayfa Eteği, Yalnızca İç Sayfa*

Haber Başlığının Türü: *Betimleyici, Alıntı, Yorum*

Haberin İçeriği: *Bilgi Yoğunluklu Haber, Duygu Yoğunluklu Haber, Bilgi ve Duygu Yoğunluklu Haber*

Haberin Aktörleri: *T.C. Başbakanı, T.C. Cumhurbaşkanı, Siyasi Partiler/Liderleri (Türkiye), Bakanlar/Milletvekilleri, Yabancı Siyasetçiler/Diplomatlar, Seçmen, Siyaset Dışı Aktörler, Cumhurbaşkanlığı Yetkilileri, Yabancı Oluşumlar (Avrupa Parlamentosu, AGİT vb.)*

Analiz

Sözcü gazetesinde referandum öncesindeki hafta olan 08.04.2017-15.04.2017 tarih aralığında ilk sayfada toplam 37 haber yayınlanırken, Yeni Şafak Gazetesi'nde ise ilk sayfada aynı tarihlerde toplan 29 haber yayınlanmıştır (Tablo 1). İki gazetede referandumdan önce yayınlanan referandum konulu toplam haber sayısı 66'dır. Haberlerin hepsi ilk sayfada verilmiştir. Analizde yalnızca ilk sayfadan yayınlanan haberlerin devam sayfaları incelenmiştir.

Tablo 1. İlgili Tarihlerde Gazetelerde Referandumdan Önce (08.04.2017-15.04.2017) Yayınlanan Haber Sıklığı

Sözcü	Yeni Şafak
37	29

Sözcü gazetesinde referandum sonrasındaki hafta olan 17.04.2017-24.04.2017 tarih aralığında toplam 37 haber yayınlanırken, Yeni Şafak Gazetesi'nde aynı tarihlerde toplan 33 haber yayınlanmıştır (Tablo 2). Gazetelerde referandumdan sonra yayınlanan toplam haber sayısı 70'tir.

Tablo 2. İlgili Tarihlerde Gazetelerde Referandumdan Sonra (17.04.2017-24.04.2017) Yayınlanan Haber Sıklığı

Sözcü	Yeni Şafak
37	33

Sözcü gazetesinde referandum öncesindeki tarih aralığında (08.04.2017-15.04.2017) yayınlanan haberlerin 31'i fotoğraflı olarak verilirken, 6'sı fotoğrafsız olarak verilmiştir. Yeni Şafak gazetesinde ise aynı tarihlerde yayınlanan 29 haberin tamamı fotoğraflı olarak verilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Referandum Öncesinde (08.04.2017-15.04.2017) Haberlerin Veriliş Biçimleri

Sözcü	Yeni Şafak
Fotoğraflı Haber: 31	Fotoğraflı Haber: 29
Fotoğrafsız Haber: 6	Fotoğrafsız Haber: 0
Toplam: 37 Haber	Toplam: 29 Haber

Sözcü gazetesinde referandum sonrasındaki tarih aralığında (17.04.2017-24.04.2017) yayınlanan haberlerin 27'si fotoğraflı olarak verilirken, 10'u fotoğrafsız olarak verilmiştir. Yeni Şafak gazetesinde ise aynı tarihlerde yayınlanan 29 haber fotoğraflı, 4 haber ise fotoğrafsız olarak verilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Referandum Sonrasında (17.04.2017-24.04.2017) Haberlerin Veriliş Biçimleri

Sözcü	Yeni Şafak
Fotoğraflı Haber: 27 Haber	Fotoğraflı Haber: 29 Haber
Fotoğrafsız Haber: 10 Haber	Fotoğrafsız Haber: 4 Haber
Toplam: 37 Haber	Toplam: 33 Haber

Referandum öncesinde (08.04.2017-15.04.2017) ilk sayfalar dışında yayınlanan haberlerin devam sayfalarına bakıldığında Yeni Şafak'ta referandum ile ilgili haberlerin en fazla 14., 15. ve 16. sayfalarda yayınlandığı gözlenmiştir. Sözcü'de ise devam haberleri en fazla 4., 5. 10. ve 11. sayfalarda yayınlanmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Referandum Konulu Haberlerin Devam Sayfaları (08.04.2017-15.04.2017)

Sözcü	Yeni Şafak
2. Sayfa: 4 Haber	3. Sayfa: 1 Haber
4. Sayfa: 7 Haber	6. Sayfa: 1 Haber
5. Sayfa: 9 Haber	10. Sayfa: 2 Haber
10. Sayfa: 10 Haber	11. Sayfa: 2 Haber
11. Sayfa: 5 Haber	12. Sayfa: 1 Haber
12. Sayfa: 1 Haber	13. Sayfa: 1 Haber
15. Sayfa: 1 Haber	14. Sayfa: 6 Haber
	15. Sayfa: 6 Haber
	16. Sayfa: 6 Haber
	17. Sayfa: 3 Haber
Toplam: 37 Haber	Toplam: 29 Haber

Yeni Şafak'ta 9 Nisan 2017 tarihli yayınlanan 2 haberden 1'i hem 14., hem de 15. sayfada yayınlanmıştır.

Referandum sonrasında (17.04.2017-24.04.2017) ilk sayfalar dışında yayınlanan haberlerin devam sayfalarına bakıldığında Yeni Şafak'ta referandum ile ilgili haberlerin en fazla 15. ve 16. sayfalarda yayınlandığı gözlenmiştir. Sözcü'de ise devam haberleri en fazla 5., 10. ve 11. sayfalarda yayınlanmıştır (Tablo 6).

Tablo 6. Referandum Konulu Haberlerin Devam Sayfaları (17.04.2017-24.04.2017)

Sözcü	Yeni Şafak
2. Sayfa: 1 Haber	2. Sayfa: 1 Haber
4. Sayfa: 3 Haber	3. Sayfa: 1 Haber
5. Sayfa: 8 Haber	4. Sayfa: 2 Haber
6. Sayfa: 3 Haber	6. Sayfa: 1 Haber
10. Sayfa: 7 Haber	9. Sayfa: 1 Haber
11. Sayfa: 7 Haber	10. Sayfa: 2 Haber
12. Sayfa: 3 Haber	11. Sayfa: 2 Haber
13. Sayfa: 3 Haber	12. Sayfa: 2 Haber
14. Sayfa: 2 Haber	13. Sayfa: 1 Haber
	14. Sayfa: 4 Haber
	15. Sayfa: 7 Haber
	16. Sayfa: 5 Haber
	17. - 21. Sayfa: 4 Haber
Toplam: 37 Haber	Toplam: 33 Haber

Referandum öncesinde yayınlanan haberin kaynaklarına bakıldığında Sözcü'nün de Yeni Şafak'ın da en fazla muhabir olarak kaynak belirttiği gözlenmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Referandum Öncesi (08.04.2017-15.04.2017) Yayınlanan Haberlerin Kaynakları

Sözcü	Yeni Şafak
DHA: 10 Haber	DHA: 0 Haber
İHA: 6 Haber	Genel Yayın Yönetmeni:0 Haber
Kaynaksız: 4 Haber	Kaynaksız: 9 Haber
Genel Yayın Yönetmeni: 1	Haber Merkezi: 1 Haber
Muhabir: 13 Haber	Muhabir: 18 Haber
Temsilci: 2 Haber	Temsilci: 0 Haber
Televizyon: 1 Haber	AA: 1 Haber
Toplam: 37 Haber	Toplam: 29 Haber

Referandum sonrasında yayınlanan haberin kaynaklarına bakıldığında Sözcü'nün en fazla muhabir olarak kaynak belirttiği, Yeni Şafak'ın da kaynak olarak en fazla muhabiri belirttiği gözlenmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Referandum Sonrasında (17.04.2017-24.04.2017) Yayınlanan Haberlerin Kaynakları

Sözcü	Yeni Şafak
DHA: 10 Haber	DHA: 0 Haber
İHA: 2 Haber	İHA: 0 Haber
Kaynaksız: 9 Haber	Kaynaksız: 5 Haber
Ankara: 3 Haber	Ankara: 5 Haber
Muhabir: 11 Haber	Muhabir: 19 Haber
Anka: 1 Haber	Haber Merkezi:4 Haber
Sözcü: 1 Haber	Televizyon:0 Haber
Toplam: 37 Haber	Toplam: 33 Haber

Referandum ile ilgili haberlerin referandum öncesi verildiği yerler, Sözcü'de en fazla manşet olurken, Yeni Şafak'ta da en fazla manşet olmuştur (Tablo 9).

Tablo 9. Referandum Öncesinde Yayınlanan Haberlerin Verildiği Yerler

Sözcü	Yeni Şafak
Manşet: 20 Haber	Manşet: 13 Haber
Sürmanşet: 8 Haber	Sürmanşet: 5 Haber
Sayfa Eteği: 9 Haber	Sayfa Eteği: 11 Haber
Toplam: 37 Haber	Toplam: 29 Haber

Referandum ile ilgili haberlerin referandum sonrası verildiği yerler Sözcü’de en fazla sayfa eteği iken, Yeni Şafak’ta manşettir. Sürmanşet haberlerin sayısı da fazladır (Tablo 10). İki gazetede de 23.04.2017’de ilk sayfadan verilmeyen, buna karşın yalnızca iç sayfada verilen 3’er referandum konulu haber vardır. Gazetelerde ilgili tarihte (23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı) referandum konulu ilk sayfa haberi olmadığından iç sayfalara bakılmıştır.

Tablo 10. Referandum Sonrasında Yayınlanan Haberlerin Verildiği Yerler

Sözcü	Yeni Şafak
Manşet: 12 Haber	Manşet: 11 Haber
Sürmanşet: 6 Haber	Sürmanşet: 10 Haber
Sayfa Eteği: 16 Haber	Sayfa Eteği: 9 Haber
Yalnızca İç Sayfa: 3 Haber	Yalnızca iç Sayfa: 3 Haber
Toplam: 37 Haber	Toplam: 33 Haber

Gazetelerde referandum öncesinde (08.04.2017-15.04.2017) yayınlanan haber başlıklarının türü de incelenmiştir. Sözcü’de haber başlıklarının türü genellikle yorum iken, Yeni Şafak’ta genellikle alıntı olmuştur (Tablo 11).

Tablo 11. Referandum Öncesinde Yayınlanan Haberlerin Başlık Türleri

Sözcü	Yeni Şafak
Alıntı: 13 Haber	Alıntı: 19 Haber
Betimleyici: 7 Haber	Betimleyici: 6 Haber
Yorum: 17 Haber	Yorum: 4 Haber
Toplam: 37 Haber	Toplam: 29 Haber

Gazetelerde referandum sonrasında (17.04.2017-24.04.2017) yayınlanan haber başlıklarının türü de incelenmiştir. Sözcü’de haber başlıklarının türü genellikle yorum iken, Yeni Şafak’ta da yorum öne çıkmıştır (Tablo 12).

Tablo 12. Referandum Sonrasında Yayınlanan Haberlerin Başlık Türleri

Sözcü	Yeni Şafak
Alıntı:10 Haber	Alıntı: 8 Haber
Betimleyici: 12 Haber	Betimleyici: 7 Haber
Yorum: 15 Haber	Yorum: 18 Haber
Toplam: 37 Haber	Toplam: 33 Haber

Referandum öncesi (08.04.2017-15.04.2017) yayınlanan haberlerin içeriğine bakıldığında Sözcü’de bilgi yoğunluklu haberlerin fazlalığı göze çarparken, duygu yoğunluklu haberler de fazla sayıdadır. Yeni Şafak’ta bilgi ve duygu yoğunluklu haberlerin fazlalığı göze çarpmaktadır (Tablo 13).

Tablo 13. Referandum Öncesinde Yayınlanan Haberlerin İçerikleri

Sözcü	Yeni Şafak
Bilgi Yoğunluklu Haber: 18 Haber	Bilgi Yoğunluklu Haber: 6 Haber
Duygu Yoğunluklu Haber: 10 Haber	Duygu Yoğunluklu Haber: 5 Haber
Bilgi ve Duygu Yoğunluklu Haber: 9 Haber	Bilgi ve Duygu Yoğunluklu Haber: 18 Haber
Toplam: 37 Haber	Toplam: 29 Haber

Referandum sonrası yayınlanan haberlere içeriğine bakıldığında Sözcü’de yine bilgi yoğunluklu haberler göze çarparken, Yeni Şafak’ta bilgi ve duygu yoğunluklu haberlerin fazlalığı göze çarpmaktadır (Tablo 14).

Tablo 14. Referandum Sonrasında Yayınlanan Haberlerin İçerikleri

Sözcü	Yeni Şafak
Bilgi Yoğunluklu Haber: 21 Haber	Bilgi Yoğunluklu Haber: 9 Haber
Duygu Yoğunluklu Haber: 6 Haber	Duygu Yoğunluklu Haber: 9 Haber
Bilgi ve Duygu Yoğunluklu Haber: 10 Haber	Bilgi ve Duygu Yoğunluklu Haber: 15 Haber
Toplam: 37 Haber	Toplam: 33 Haber

Referandum öncesi (08.04.2017-15.04.2017) yayınlanan haberlerin aktörlerine bakıldığında Sözcü’de milletvekilleri ve seçmenler, Yeni Şafak’ta ise T.C Cumhurbaşkanı ve T.C. Başbakanı (“Evet”-“Hayır” cepheleri) haberin aktörleri olarak önce çıkmaktadır (Tablo 15).

Haberlerde birden fazla aktöre yer verildiğinden, aktör sayısı haber sayısından fazlalık arz edebilmektedir. Örneğin Sözcü’nün referandum öncesi haberlerindeki aktör sayısı 45’tir.

Tablo 15. Referandum Öncesinde Yayınlanan Haberlerin Aktörleri

Sözcü	Yeni Şafak
T.C. Başbakanı: 3 Haber	T.C. Başbakanı: 7 Haber
T.C. Cumhurbaşkanı: 3 Haber	T.C. Cumhurbaşkanı: 7 Haber
Siyasi Partiler/Liderleri: 8 Haber	Siyasi Partiler/Liderleri: 4 Haber
Bakanlar/Milletvekilleri: 11 Haber	Bakanlar/Milletvekilleri: 2 Haber
Cumhurbaşkanlığı Yetkilileri: 1 Haber	Cumhurbaşkanlığı Yetkilileri: 0 Haber
Yabancı Siyasetçiler, Diplomatlar: 1 Haber	Yabancı Siyasetçiler, Diplomatlar: 0 Haber
Seçmen: 11 Haber	Seçmen: 6 Haber
Siyaset Dışı Aktörler: 7 Haber	Siyaset Dışı Aktörler: 3 Haber
Toplam: 45 Aktör	Toplam: 29 Aktör

Referandum sonrası (17.04.2017-24.04.2017) yayınlanan haberlerin aktörlerine bakıldığında Sözcü’de siyasi partiler ve liderler ile siyaset dışı aktörler (“Evet”-“Hayır” cepheleri), Yeni Şafak’ta ise siyasi parti liderleri (CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli), seçmenler, Başbakan Binali Yıldırım ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan (“Evet”-“Hayır” cepheleri) haberin aktörü olarak önce çıkmaktadır (Tablo 16).

Tablo 16. Referandum Sonrasında Yayınlanan Haberlerin Aktörleri

Sözcü	Yeni Şafak
T.C. Başbakanı: 1 Haber	T.C. Başbakanı: 5 Haber
T.C. Cumhurbaşkanı: 1 Haber	T.C. Cumhurbaşkanı: 5 Haber
Siyasi Partiler/Liderleri: 13 Haber	Siyasi Partiler/Liderleri: 6 Haber
Bakanlar/Milletvekilleri: 5 Haber	Bakanlar/Milletvekilleri: 2 Haber
Yabancı Oluşumlar: 1 Haber	Yabancı Oluşumlar: 0 Haber
Yabancı Siyasetçiler, Diplomatlar: 1 Haber	Yabancı Siyasetçiler, Diplomatlar: 4 Haber
Seçmen: 3 Haber	Seçmen: 6 Haber
Siyaset Dışı Aktörler: 12 Haber	Siyaset Dışı Aktörler: 5 Haber
Toplam: 37 Aktör	Toplam: 33 Aktör

Bulgulara göre, Sözcü gazetesinde referandum öncesindeki hafta olan 08.04.2017-15.04.2017 tarih aralığında, Yeni Şafak gazetesine kıyasla daha fazla referandum konulu haber yayınlanmıştır. Referandum sonrasındaki hafta olan 17.04.2017-24.04.2017 tarih aralığında da Sözcü gazetesinde Yeni Şafak Gazetesi'nde yayınlanandan daha fazla haber yayınlanmıştır (Yeni Şafak referandum sonrasındaki hafta toplam 33 haber, Sözcü toplam 37 haber). Bununla birlikte Yeni Şafak'ta referandum sonrası haberlerin sayısında artış gözlenmiştir.

SONUÇ

Yazılı basın, sosyal sorumluluğun da gereği olarak toplumu bilgilendirme yükümlülüğüne sahiptir. Özellikle referandum gibi önemli bir konuda basının sosyal sorumluluğunu ne ölçüde gerçekleştirdiği analize muhtaç idi. Buna nedenle yapılan incelemede görüldü ki, Türk yazılı basını Sözcü ve Yeni Şafak gazeteleri özelinde referandum konusunda azımsanmayacak sayıda haber yayınlamış, toplumu bilgilendirmeye, belirli ölçüde de manipüle etmeye çalışmıştır. Sözcü'de referandumdan önce (08.04.2017-15.04.2017) ve sonra (17.04.2017-24.04.2017) ilgili konu ile yapılan ilk sayfa haberleri eşit ölçüde olmuş, referandum öncesinde de sonrasında da aynı sayıda (37'şer haber) haber yapıldığı gözlenmiştir. Yeni Şafak ise referandum öncesindeki hafta konu ile ilgili daha az ilk sayfa haberi (29 haber) yapmış, referandum sonrasındaki hafta ise ilgili haberlerin sayısında artış gözlenmiştir.

Yapılan incelemeye göre farklı ideolojik duruşlarda olan Sözcü ve Yeni Şafak'ın referandum konulu haberleri sunumları da farklılık arz etmiştir. Yeni Şafak referandum öncesi haber başlıklarını genellikle alıntı olarak verirken, referandum sonrası başlıklarındaki yorum fazlalığı göze çarpmıştır. Sözcü ise referandum öncesi (08.04.2017-15.04.2017) başlıklarını yorum şeklinde atarken, referandum sonrası (17.04.2017-24.04.2017) başlıkları da yorum şeklinde seyretmiştir. Sözcü özellikle referandum öncesi haberlerinde Yeni Şafak'a nazaran daha fazla aktöre yer vermiştir. Yeni Şafak'ta ise referandum sonrası referandum öncesinden daha fazla sayıda referandum konulu haber yayınlanmıştır.

Buna karşın gazetelerin ilgili haberler konusunda ortak pratikleri de olmuştur. Örneğin her iki gazete de haberlerin çoğunu fotoğraflı olarak vermiş, kaynağını genellikle muhabir olarak belirtmiştir. Gazeteler referandum ile ilgili haberleri manşetten vermeye özen göstermiştir. Her iki gazete de haberlerinde "EVET" ve "HAYIR" cepheleri bağlamında siyasi aktörler (CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Binali Yıldırım gibi liderler, milletvekilleri vb.) ve seçmenlere büyük ölçüde yer vererek sosyal sorumluluğun gereğini yapmıştır. Gazetelerde siyaset dışı aktörlere¹ de yer verilmesi önemlidir. Her iki gazetede de yayınlanan haberlerin devam sayfaları sıklıkla 10. sayfadan sonra olmuştur. Ayrıca iki gazetede de bilgi yoğunluklu haberler kadar, bilgi ve duygu yoğunluklu haberlerin sayısının fazla olması da dikkat çekicidir. Bu durum, gazeteci olan bireylerin de ülkenin geleceğinin oylanacağı referandum konusunda duygu ve ideolojilerinden bağımsız davranmadıklarını düşündürtebilir.

¹ Yüksek Seçim Kurulu (YSK) referandum sürecindeki "mühürsüz oy" tartışmaları nedeniyle bu çalışmada incelenen her iki gazetenin de haberlerinde aktör olarak yer almıştır. Siyasi partiler ve seçimler bağlamında tarafsız olması gereken YSK, bu sebepten çalışma kapsamında siyaset dışı aktör olarak değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte Sözcü'nün referandum öncesinde de (08.04.2017-15.04.2017), sonrasında da (17.04.2017-24.04.2017) verdiği referandum konulu haberlerin çoğunlukla bilgi yoğunluklu haberler olduğunu belirlemek yerinde olacaktır.

Sonuç olarak sosyal sorumluluğun gereği olarak referandum gibi önemli bir durum söz konusu olduğunda basın üzerine düşeni yapmakta sorumluluk sahibi olduğu açıktır. Sözcü ve Yeni Şafak gazeteleri de, her ne kadar farklı ideolojik duruşlarda olsalar da, referandum ile ilgili oluşan "EVET" ve "HAYIR" cephelelerini yeterli denebilecek oranlarda baskılarına taşımış, cephele eleştirilse ya da desteklense dâhi, toplumun bilgi sahibi olma hakkı göz edilmiştir. Öyle ki her iki gazete de ilgili cepheleleri görmezden gelmemiş, eylem ve demeçlerini haberleştirmiştir. Bu noktada Yeni Şafak'ın "EVET" cephesine, Sözcü'nün ise "HAYIR" cephesine ideolojik bir yakınlık duyduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Yeni Şafak'ta seçmenler kadar, T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve T.C. Başbakanı Binali Yıldırım'ın da fazlaca sayıda haberleştirilmesinde bu yakınlığın rolü olduğu düşünülebilir. Yeni Şafak'ta CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ile ilgili haberlerin eleştirel oluşu da bu noktada dikkat çekicidir. Sözcü'nün de referandum sonrası azımsanmayacak oranda referandum süreci ve sonucu ile ilgili eleştirel haberler yayınladığını da belirtmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, P. G. & Nisan, F. (2017). *Türkiye'deki Terör Olayları Çerçevesinde Ankara Patlamaları Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması*, TRT Akademi, 2 (3): 134-158.
- BBC. (2017). "Anayasa değişikliği referandumu: YSK kesin sonuçları açıkladı", Web: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39736516>, 27.04.2017.
- Berecen, E. & Kalağan, G. (2007). *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi; Türkiye'de Uygulanabilirliği Tartışmaları*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:6 Sayı:11, ss.163-181.
- Berg, L. B. (2004). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences, Fifth Edition*, Pearson Education, Inc, printed in USA.
- Carey, M. J. (2005). *Presidential Versus Parliamentary Government*, in *Handbook of New Institutional Economics*, pp. 91-122, C. M'énard and M. M. Shirley (Eds.), © 2005 Springer.
- Cheibub, A. J. (1976). *Systems of Government: Parliamentarism and Presidentialism*, *British Journal of Political Science* 6, (04): 401-432.
- Cheibub, A. J. (2002). *Minority Presidents, Deadlock Situations, and the Survival of Presidential Democracies*, *Comparative Political Studies*, 35: 284-312.
- Croissant, A. & Merkel, W. (2004). *Political Party Formation in Presidential and Parliamentary System*, Friedrich Ebert Stiftung Philippine Office, Online Papers, Web: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/philippinen/50072.pdf>, 26.04.2017.
- Değer, K. (2017). *Olağanüstü Durum Haberciliğinin Atatürk Havalimanı Terör Eylemi Üzerinden İncelenmesi*, TRT Akademi, 2 (3): 98-115.
- Ellis, A. (2007). *The Use and Design of Referendums an International Idea*, Working Paper, presented at "Seminary of reflection on the importance and use of mechanisms of direct democracy in democratic systems", celebrated on May 25th, 2007, at San José, Costa Rica and organized by International IDEA and the Electoral Supreme Tribunal of the Republic of Costa Rica.
- Elo, S. & Kyngäs, H. (2008). *The Qualitative Content Analysis Process*, *Journal of Advanced Nursing*, 62 (1): 107-115.
- Engedayehu, W. (2016). *An Exploratory Study on the Restructuring of the System of Government in Ethiopia, and the Search for an Electoral System best suited for Democratic Governance*, *International Journal of Humanities and Social Science Review*, 2 (6): 1-17.
- Franzosi, R. (2008). *Content Analysis: Objective, Systematic, and Quantitative Description of Content*, In R. Franzosi (Eds.), *Content Analysis (Vol. I)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Gerring, J. & Thacker, C. S. (2004). *Political Institutions and Corruption: The Role of Unitarism and Parliamentarism*, *B.J.Pol. S.34*, 295-330, Cambridge University Press.
- Güz. N. (2005). *Haberde Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları*, Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Güzel, C. H. (2013). *Türkiye'de Yarı Başkanlık Sistemi Uygulanabilir*, *YENİ TÜRKİYE* 51/2013, 476-478.

- Hopkin, J. (2006). *Conceptualizing Political Clientelism: Political Exchange and Democratic Theory*, Paper prepared for APSA annual meeting, Philadelphia, 31 August – 3 September 2006. Panel 46-18 'Concept Analysis: Unpacking Clientelism, Governance and Neoliberalism.'
- Hsieh, F. H. & Shannon, E. S. (2005). *Three Approaches to Qualitative Content Analysis*, *Qualitative Health Research*, 15 (9): 1277-1288.
- Krippendorff, K. (1989). *Content Analysis*, In E. Barnouw, G. Gerbner, W. Schramm, T. L. Worth, & L. Gross (Eds.), *International Encyclopedia of Communication (1)*: 403-407, New York, NY: Oxford University Press.
- Lacy, D. & Niou, S. M. E. (2000). *A Problem with Referendums*, *Journal of Theoretical Politics* 12 (1): 5-31, Sage Publications.
- LeDuc, L. (2000). *Referendums and Elections: How Do Campaigns Differ?*, Prepared for presentation at the workshop: *Do Campaigns Matter? The Political Consequences of Modern Electioneering*, European Consortium for Political Research, University of Copenhagen, April 14-19, 2000.
- Mcquail, D. (1983). *Mass Communication Theory: An Introduction*, Third Edition, Sage Publications.
- Mainwaring, S. (1990). *Presidentialism, Multiparty Systems, and Democracy: The Difficult Equation*, Working Paper #144 - September 1990, Kellogg Institute The Helen Kellogg Institute For International Studies.
- Martinez, M. R. (1999). *Semi-presidentialism: a comparative study*, ECPR Joint Sessions Mannheim, 26-31 March 1999, Workshop no 13: *Designing institutions*, Directors: Eva Anduiza & Simon Hug.
- Mayring, P. (2014). *Qualitative Content Analysis: Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution*, Web: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-395173>, 14.05.2017.
- Middleton, M. (2009). *Social Responsibility in the Media*, Center for International Media Ethics CIME Oxford University PCMLP March 2009, Web: <http://www.caluniv.ac.in/global-mdia-journal/DOCUMENT/Document%206.pdf>, 13.05.2017.
- Mora, N. (2008). *Medya, toplum ve haber kaynağı olarak sembolik seçkinler*, *İnsan Bilimleri Dergisi [Bağlantıda]*. 5:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>.
- Nerone, J. (1995). *Social Responsibility Theory*, in *Last Rights: Revisiting Four Theories of the Press*, University of Illinois Press, Urbana, pp. 77-124.
- Öncel, K. G. (2013). *Türkiye'de Soruşturmacı Gazetecilik*, Evrensel: İstanbul.
- Özbudun, E. (2012). *Presidentialism vs. Parliamentarism in Turkey*, Policy Brief 01, *Global Turkey in Europe*, Web: <http://ipc.sabanciuniv.edu/en-old/wp-content/uploads/2012/07/GlobalTurkeyInEurope2.pdf>, 28.04.2017.
- Prasad, D. (2008). *Content Analysis: A method in Social Science Research*, In D.K. Lal Das (ed) *Research Methods for Social Work*, (pp.174-193), New Delhi: Rawat Publications.
- Shugart, S. M. (2005). *Semi-Presidential Systems: Dual Executive And Mixed Authority Patterns*, *French Politics*, 2005, (3): 323-351, © 2005, Palgrave Macmillan Ltd.
- Sputnik Türkiye. (2017). "CHP, YSK'nın 'mühürsüz oy' kararının iptali için bugün Danıştay'a başvuruyor", Web: <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201704211028175671-chp-ysk-muhursuz-oy-danistay/>, 21.04.2017.
- Tsakamoto, S. (2006). *Social Responsibility Theory and the Study of Journalism Ethics in Japan*, *Journal of Mass Media Ethics*, 21 (1): 55-69.
- Uras, G. (2016). "Başkanlık sistemi nedir, ne getirir?", 23.10.2016, Web: <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/gungor-uras/baskanlik-sistemi-nedir--ne-getirir--2332465/>, 27.04.2017.
- Uzun, R. (2011). *İletişim Etiği: Sorunlar ve Sorumluluklar*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Veser, E. (1997). *Semi-Presidentialism - Duverger's Concept - A New Political System Model*, *Journal for Humanities and Social Sciences*, 11 (1): 39-60.
- Yüksel, E. (2005). *İletişim, Medya ve Habercilik Üzerine Notlar*, Prof. Dr. Erkan Yüksel'in iletişim, medya ve habercilik üzerine yazıları..., *TÜRK BASINI HANGİ KURAMA UYAR?*, 05.12.2005, Web: <http://medyavehabercilik.blogspot.com.tr/2013/10/turk-basini-hangi-kurama-uyar.html>, 12.03.2018.
- Zucco, C. (2013). *Legislative Coalitions in Presidential Systems: The Case of Uruguay*, *Latin American Politics and Society* 55 (1): 96-118.